

Bakk Miklós

ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁS ROMÁNIÁBAN

Az 1991-es román alkotmány 2003-as módosítása – melyet az uniós csatlakozás tett szükségessé – nem a politikai pártok közös vízióján, egy szilárd és átfogó pártközi egyezményen alapult, hanem azokon a különálló javaslatokon, amelyeket a módosításhoz szükséges többséget biztosítani tudó pártok el tudtak fogadni egymástól. Már ekkor felmerült, hogy a csatlakozást követően talán szükség lesz egy újabb alaptörvény-módosításra. Mindazonáltal az elmúlt hetekben-hónapokban ismét napirendre tűzött módosításnak nem annyira külső, az európai integrációval kapcsolatos okai vannak, mint inkább belső: jó néhány politikai konfliktus elhúzódó és feloldhatatlan voltának, a hatalmi ágak között könnyen tartóssá váló patthelyzetek intézményi okainak felismerése.

A módosítások kontextusa

Az alkotmány államhatalommal kapcsolatos, intézményi kérdései 2004 óta erőteljesebben vannak napirenden; ennek oka Traian Băsescu államelnök azon törekvése, hogy új államfői szerepfelfogást alakítson ki, továbbá az a kezelhetetlen kohabitációs helyzet, amely 2007–2008-ban kialakult.

E két tényező együttes hatása világított rá arra, hogy a 2003-as módosítás bevezetett ugyan néhány korrekciót a végrehajtó hatalom belső egyensúlyának (az államelnök és a kormányfő közötti, stabilitást teremtő viszony) megteremtése érdekében, azonban ez távolról sem volt megfelelő és elégséges a későbbi patthelyzetek feloldásához. Az alkotmánynak ezekre a hiányosságaira elsősorban a 2004-es kormányalakítás, majd az államfő leváltásának kísérlete, az arra kiírt, 2007. május 19-i népszavazás politikai következményei – az elhúzódó kisebbségi kormányzás – mutattak rá. A rosszul megalapozott „félelnöki” rendszer látványosan exponálta az alkotmányos szabályozás elégtelenségét. Valeriu Stoica, volt igazságügyi miniszter, a

liberális párt egykori elnöke fogalmazta meg, hogy Romániának döntenie kell kormányformája tekintetében: parlamentáris köztársaságot vagy félelnöki, netán elnöki rendszert akar kiépíteni, de a jelenlegi „félelnöki instabilitást” mindenképp fel kell számolnia. Ezzel kapcsolódik össze Băsescu ama ambiciózus „programja”, amely a „román politikai osztály megreformálása” néven vált ismertté. És ennek kapcsán merült fel az egykamarás parlamentre való áttérésnek, a választási rendszer átalakításának, illetve az elnöki hatáskör kibővítésének a kérdése: a Băsescu-féle napirend főbb pontjai.

Látható tehát, hogy az alkotmánymódosítás politikai napirendre való kerülése elszakíthatatlan Băsescu ama törekvésétől, hogy a román politikai rendszernek erőteljesebb félpreszidenciaális karaktert adjon, azaz e tekintetben a francia modell felé terelje (a román politikai hagyományoknak megfelelően) a hazai közjogi fejlődést.

A francia minta hatására utal az is, ahogy magát a kérdést az államfő napirendre tűzte. A 2009 elején napvilágot látott Stanomir-bizottság jelentése – mely átfogó és szakszerű elemzést ad az intézményi problémákról és a lehetséges módosítások irányát is felvázolja – nem független attól a mintától, amellyel Sarkozy francia elnök 2007-ben elindította a francia alkotmány módosítását, felkérve egy Edouard Balladur által vezetett bizottságot az alkotmányreform átfogó tervének kidolgozására. A Balladur-jelentés alapján 2008 júliusában a francia parlament két háza az V. Köztársaság alkotmányának legátfogóbb módosítását hagyta jóvá: az 1958-as alapszöveg közel felét módosították. E jelentés¹ (mint alább látni fogjuk) tartalmi vonatkozásban is hatott a Stanomir-bizottság munkájára.

A 2003-as alkotmánymódosítás – úgy tűnt – lezárhatja Románia történetében azt a szakaszt, amelyben az alkotmány maga is az átmenet eszközeként funkcionált, és ezáltal az ország a szerves alkotmányfejlődés útjára terelődhet (aminek a román alkotmánytörténetben nem sok előzménye van). A 2003-as módosítás volt egyébként az első, amelyben a civil társadalom és a szakmai szervezetek is részt vettek², és ez „kettős provokációt” jelentett: egyrészt felmérhetővé tette, mennyire nyitott a politikai elit ilyen közviták előtt, másrészt bizonyítéka volt annak is, hogy a civil szakmai szféra mennyire tud szervezett, a közvéleményre is hatni tudó közvitában márkáns részvevő lenni.³

Az alkotmányreform főbb kérdései

A Traian Băsescu által felkért, „A román politikai és alkotmányos rendszert elemző bizottság” néven működő testület tagjai: Ioan Stanomir (a bizottság elnöke, egyetemi tanár, Bukaresti Egyetem), Radu Carp (a bizottság titkára, a Bukaresti Egyetem docense), Dacian Dragos (tag, a közigazgatási jog tanára, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár), Veress Emőd (tag, alkotmányjogász, Erdélyi Magyar

Tudományegyetem, EMTE – Sapientia, Kolozsvár/CsíkSZereda), Iulia Motoc (tag, egyetemi tanár, Bukaresti Egyetem), Vlad Perju (tag, nemzetközi jogász, Boston College Law School), Genoveva Vrabie (tag, egy.tanár, „Al. I. Cuza” Egyetem, Iași), Marius Bălan (tag, egy.tanár, „Al. I. Cuza” Egyetem, Iași). A Stanomir-bizottság 2009 januárjában tette közzé elemzését⁴ – a *Jelentést* –, és várható, hogy az alkotmánymódosítás vitáját a következő hónapokban jórészt e jelentés tézisei tematizálják.

A bizottság szakmailag kiegyensúlyozott elemzést készített ugyan, mindazonáltal a jelentés kormányformával foglalkozó részében érezhető, hogy a szerzők egyik legfontosabb feladatuknak a román félprezidenciális rendszer hibáinak a kiküszöbölését tekintették, mégpedig az elnöki hatáskörök megnövelésével. A jelentés ebben is hasonlít a Ballardur-dokumentumhoz, amelynek mintaadó szerepét egyébként további javaslatokban is megtaláljuk (például: a kormánypárti és ellenzéki státusz formális rögzítése a parlamentben, a köztársasági mediátor intézménye stb.).

A Stanomir-jelentés összesen 11 pontban határozza meg, melyek a jelenlegi román alkotmányos rendszer legfontosabb intézményi problémái. Ezek a következőkre vonatkoznak: 1. a végrehajtó hatalom duális szerkezete, belső konfliktusai; 2. az alkotmányos válságot megelőző, illetve feloldó mechanizmusok hiánya; 3. az államfő közvetítői szerepkörének meghatározatlanságai; 4. a közvetlen demokrácia eszköztárának elégtelensége; 5. a parlament szerkezete (egy- vagy kétkamarás legyen?); 6. a parlament törvényhozói és ellenőrzői szerepének egyensúlya; 7. a mentelmi jog; 8. az alkotmánybíróság szerepe és hatásköre; 9. a közigazgatás szerkezete; 10. az alapvető jogok és szabadságjogok; 11. az alkotmány módosítása és az alkotmányosság védelme.

A bizottság e problémákat szem előtt tartva tett javaslatot az alkotmány módosítására, a javaslatok azonban nemcsak e 11 kérdésre összpontosítanak, hanem az alkotmány egészének fejlődését – egy burkolt evolúciós irányt – is megjelölni látszanak. Ugyanakkor a közhatalmi szerkezet legfontosabb kérdéseiben nem egyetlen alternatívát jelölnek meg.

Az alábbiakban a bizottság néhány, az evolúciós irányokkal is összefüggő javaslatát tekintjük át.

A *Jelentés* foglalkozik a Preambulum kérdésével is. Ez látszólag csupán formai, illetve szimbolikus kérdése az alkotmánynak; a bizottság értékelésében eddig az 1. cikkely töltötte be a preambulum szerepét, mivel az államra vonatkozó alapvető meghatározások mellett tartalmazza azoknak az értékeknek a felsorolását is, amelyeknek szerepük van az alkotmány értelmezésében. A javasolt módosítással a román alkotmány ténylegesen is kaphat preambulomot, aminek tartalmára vonatkozóan a

bizottság az általános értékelvek mellett (a nép mint az egyetlen alkotmányozó hatalom, alkotmányos demokrácia, európai identitás) a kommunizmus elítélését, a vele való gyökeres szakítást (sőt, a totalitarizmus teljes 1938–89 közötti időszakának az elutasítását), valamint az istenhitre mint az univerzális értékek egyik forrására való hivatkozást javasolja.

A Stanomir-jelentés nem tér ki rá, azonban a preambulumnak nagyon fontos szerepe lehet az alkotmánybíráskodás tekintetében is, hiszen ott, ahol a jog univerzalizációja és technikai jellege többféle értelmezést is lehetővé tesz, a preambulum – mint az alapszöveg eredeti intencióinak és történelmi ihletettségének a lenyomata – fontos iránymutató lehet. Segíthet a napi politikai érdekekkel összefüggő alkotmánymagyarázat és perspektíva meghaladásában, és ezáltal hozzásegíthet – egy intézményi presztízzsel rendelkező alkotmánybíróság tevékenysége alapján – a „láthatatlan alkotmány” körvonalazódásához, annak az értékkeretnek a kialakulásához, amely az alkotmány egészének koherens értelmezést ad (az alkotmánybíráskodásnak ez a felfogása tette például oly fontossá, sőt helyezte a nemzetközi figyelem középpontjába a magyar alkotmánybíráskodás első, 1990 utáni korszakát).

A „láthatatlan alkotmány” nézőpontján túl van még egy, a preambulum jelentőségét hangsúlyozó szempont, amely közvetlenül a román alkotmánytörténettel függ össze, és az alkotmány időbeliségével kapcsolatos. A preambulumok ugyanis gyakran hivatkoznak a konkrét történelmi kontextusra, és ezzel „átmenetivé” teszik az alkotmányt (az 1949-es magyar alkotmány 1989-es módosításának a preambuluma még szó szerint is tartalmazza az „átmenetet”, és az 1949-es német alkotmány preambuluma is a német újraegyesítésig határozza meg az időbeli hatályt). A román alkotmány preambulum-nélkülisége, de maga az alkotmányszöveg néhány cikkelye is az alkotmány „örök időkre” szóló jellegét sugalmazza.

Viszont nincs sem „ideiglenes alkotmány”⁵, sem „az örökkévalóságnak szóló” alkotmány. A román alkotmány „örök időkre” szóló jellege jórészt azzal az erőteljes politikai hagyománnyal függ össze, amely az ortodoxia révén gyökerezett meg a román politikai kultúrában. Amint Daniel Barbu kimutatta, az ortodox egyház a modern államot mintegy megelőzte a politikai közösség szervezésében, majd politikailag feloldódott abban. A középkor kezdetétől napjainkig a kereszténység keleti formája a románok számára nem hit volt, (mely személyes hűséget feltételez), hanem „törvény” (amely a nyilvános szférában alávetettséget jelent) – *lex* és nem *religio*. Vagyis: az ortodox egyház volt az, amely a románok számára a nyilvános együttlétezés, a politikai közösség első kereteit megteremtette, megadta az „élet hagyományos rendjét”, s ezzel megalapozta a jogrendről való korai felfogást és a neki megfelelő politikai kultúrát is.⁶ Ez a történelmi körülmények folytán olyan politika-felfogást eredményezett, amely szerint az államnak és egyháznak kölcsönösen tartalmazniuk kell egymást. Így a modern román állam egyrészt megörökölte az egyház „ösiségét”, másrészt pedig elfojtotta a modern nemzet „szerződéses” jelle-

gét, azaz azt, hogy a politikai közösség „dolgai” – köztük maga az állam – újratárgyalhatók, ha a körülmények szükségessé és kívánatossá teszik. A preambulum, amely épp a politikai közösség körülmények szerinti itt-létére utal, ezért olyan fontos eleme az alkotmányoknak: általa a politikai közösség államtól független elsőbbsége jelenhet meg. Hiánya viszont a román alkotmány esetében az állam „örökkévalóságszerű” elsőbbségét fetisizálja a politikai közösséggel – annak jelenben gyökerező törekvéseivel – szemben.

Mindebből világosan látható, hogy az 1991-es alkotmány preambulum-nélkülisége szimbolikusan egy nyomasztó politikai hagyomány kontinuitását jelzi, és hogy az 1989-es forradalomra mint egy újjászülető és megalapozásra váró politikai közösség születésére való esetleges preambulum-utalás akkor, 1991-ben jobb előfeltételeket teremtett volna – az alkotmányozás hermeneutikáján át is – az erdélyi magyarság számára is. A politikai közösség elsőbbsége az állammal szemben ugyanis ilyen lehetőségeket tartalmaz.

A végrehajtó hatalom duális szerkezetéből adódó belső konfliktusok először az 1996–2000 közötti kormányzati ciklusban jelentek meg. A Stanomir-jelentés azt sugalmazza, hogy ezek a politikai konfliktusok immár olyan szintet értek el, hogy a jó kormányzás (*good governance* – mint a közhatalom eredményes működése) premisszáit is veszélyeztetik. Ebben a helyzetben az alkotmányozók kötelessége elemzően számbavenni a lehetséges kormányforma-alternatívákat. A tanulmány ezt is teszi, a román alkotmány módosításához számbavett alternatívák: a parlamentáris köztársaság, a félprezidenciális rendszer és az elnöki rendszer.⁷ Érdekes ebben, hogy a parlamentáris kormányformát nem a felvállalt nézőpont – az államfő kérdése – felől vizsgálja, tehát nem afelől, hogy köztársaságról avagy monarchiáról van szó (ahogy ezt a szakirodalom egy része teszi), hanem a kormányforma és a demokráciatípus (többségi avagy arányos) nézőpontja felől. Jóllehet, az Európai Unió 27 tagállama közül 7 parlamentáris monarchia, úgy tűnik, hogy – dacára a létező hagyományoknak – ez az alternatíva eltűnt a román politikai közgondolkodásból. Ennek ideológiai okai is vannak: míg a kilencvenes évek első felében a román jobb- és baloldal közötti ideológiai törésvonal egyik definíciós eleme volt a kormányforma kérdése (monarchia vs. köztársaság), ez a törésvonal 1996–2000 között elhalványult (a jobboldali Emil Constantinescu államelnöksége alatt), majd a 2000 után újrakonstituálódott jobboldal számára teljesen eltűnt (csak a parlamenten kívüli Parasztpárt, valamint a Nemzeti Liberális Párt egy kisebb része képviseli a monarchia-alternatívát).

A Stanomir-jelentés, anélkül, hogy egyértelmű javaslatot fogalmazna meg, két reális alternatívát jelöl meg: a parlamenti köztársaságot és a félprezidenciális rendszert. Mégis, az előnyök és hátrányok komparatív elemzése során a jelentés készítői a félprezidenciális rendszert tekintik Románia számára megfelelőbbnek, és emellett érvként a közvetlen elnökválasztás iránt kialakult és megszilárdult „népi igényt”

hozzák fel.⁸ Természetesen jelzik, hogy a jelenlegi félpreszidenciális rendszer korrigálása két irányba történhet: a francia „félpreszidencializmus” felé, amelyben a végrehajtó hatalom ténylegesen megosztott és beszabályozott az állam- és a kormányfő között (az alkotmányos szabályozás szintjén ennek érdekében az államfő parlamentet feloszlató jogkörének bevezetése lenne a megoldás), vagy az osztrák és a finn „félpreszidencializmus” irányába, ami viszont egy parlamentáris köztársaságot jelentene az államfő közvetlen megválasztásával (vagyis amelyben az államfő közvetlen legitimitációja nem lenne arányban hatáskörének elmosódott, inkább protokolláris jellegével).

Mindehhez két megjegyzés fűzhető. Egyrészt az, hogy a román „félpreszidencializmusnak” olyan történeti gyökerei vannak, amelyek „a duális hatalom” 1866-ig visszanyúló román hagyományában gyökereznek.⁹ A király (a francia és a belga alkotmányos minta eljárásai szerint) kijelölte a miniszterelnököt, aki aztán megszervezte a választásokat – amelyek nem feltétlenül voltak korrektek –, hogy biztosítsa a kormányzása számára a többséget. Vagyis a kormány(fő) kettős legitimitással rendelkezett: egyrészt bírta az uralkodó bizalmát, másrészt rendelkezett a választói akarat visszaigazolásával is. A kommunista hatalomgyakorlás tulajdonképpen átmentette e gyakorlatot, az 1989 utáni posztkommunista elit pedig a modern tömegdemokráciák újabb kellékeivel látta el. Ez – írja Barbu –¹⁰ tulajdonképpen egy rejtett és sajátos konszociativitást eredményezett: a kormányzásban való részvétel olyan fontos cél lett, amelyhez a választói támogatás megszerzése nem a politika tartalmi kérdését exponálta, hanem olyan pártközi alkukat, amelyek utólag, mintegy igazolásképpen, mutatták fel választói támogatottságukat. (Barbu e gyakorlat legnyilvánvalóbb termékeként a Humanista, majd Konzervatív Pártot jelöli meg, amely nem programja és ideológiája alapján méretkezett meg választói előtt, hanem különböző politikai alkukkal – választási koalíciókkal – ügyeskedte be magát a kormányba mind 2000-ben, mind 2004-ben.) A rejtett konszociativitás tehát olyan koalíciókötési gyakorlatot eredményezett, amely nem program, hanem pozícióorientált, és amely a parlamenti pártok kartellszerű érdekközösségét állítja előtérbe. Az államfő szerepe ebben azé a közvetítőé, aki létrehozza a kartellen belül a legmegfelelőbb kormányzási érdekközösséget – ebbe transzponálódott a monarcha legitimáló szerepe. Mindebből következően a román duális (végrehajtó) hatalom természete elsősorban a pártok természetéhez és a politikai elit érdekeihez kapcsolódik, és csak ezt követően kap formát az alkotmányos szabályoktól. Traian Băsescu 2004-es kormányalakító manőverei – a Humanista/Konzervatív Párt átállítása a D. A. Szövetség oldalára – a kartell működőképességén alapultak. Formailag ez nem tér el a francia félpreszidenciális rendszer működésétől, de a politika tartalmi oldala felől mégis lényeges különbség van a francia és a román elnök koalíciókat kormányra hívó döntései között: a francia rendszerben az elnöki többség létrehozása ugyanis a „visszterhes szerződésekhez” hasonlítható, az államfők úgy gondolják, tartoznak azoknak a

választóknak, akiknek pártjait bevonták a koalíciókba. Ezzel szemben a román államfő pártokkal szembeni döntései a szavazatok pillanatnyi, tranzakcionális felvásárlására emlékeztetnek, amelyekből semmilyen hosszabb távú kötelezettség nem következik.¹¹

Az erdélyi magyar nézőpont

A Stanomir-bizottság jelentésének magyar nézőpontból kétségtelenül a közigazgatási szerkezettel kapcsolatos módosításai a leginkább figyelemreméltóak. Két változatot vesznek számba: a föderatív/regionális szerkezeti paradigmát és a jelenlegi kereteket továbbfejlesztő irányt. Az első paradigma föderatív változatáról megállapítják, hogy annak két alváltozata van: a szimmetrikus és az aszimmetrikus föderáció. Ezek előnyeként az autentikusabb lokális keretek megteremtését említik, hátrányképpen viszont több érvet is felsorolnak: 1. nem egyezik a román államiság tradíciójával, 1918 után sohasem merült fel reális alternatívaként; 2. olyan nehézségeket teremt, amelyek a föderatív egységek eltérő fejlődéséből adódnak; 3. maguknak a föderatív egységeknek a kijelölése is nehézséget jelent, a megfelelő („szofisztikált”) szervezeti struktúrának pedig komoly anyagi költségei vannak. Ezek az érvek sok rokon vonást mutatnak a román közbeszédben meghonosodott föderalizmus-elleni érvekkel, azonban a jelentés azt is hozzáteszi, hogy „amiként az egységes államszerkezet nem garantálja a nemzet egységét, úgy a föderalizmus sem jelent etnikai szeparatizmust”.¹²

A föderalizmus e burkolt elutasítása minden bizonnyal azzal a konzervatív, de történetileg megalapozott felfogással függ össze, amely az alkotmányfejlődést lassú, szerves folyamatként fogja fel, és amely e folyamatban nem az „ugrásokat”, hanem a létező intézmények révén kialakuló gyakorlatok rögzülését tartja elsődlegesnek.

Ebből a nézőpontból érthető, hogy a jelentés a regionális szerkezeti paradigmának nagyobb jelentőséget tulajdonít; és ennek is két alváltozatát tekinti át: az olasz és a spanyol politikai regionalizmust, valamint az óvatosabb, 1982-ben kialakított francia – adminisztratív – regionalizmust. Az előbbit a föderalizmus előszobájának tekintik, ellene ugyanazokat az érveket hangsúlyozzák, mint a föderatív megoldás ellen. Viszont az óvatos francia – közigazgatási tartalmú – regionalizmust Románia számára is megfontolandó modellként mutatják be, mivel a jelenlegi (elsősorban megyei szintű) közigazgatási gyakorlatot könnyen át lehet telepíteni e szimmetrikus közigazgatási régiók szintjére, amelyek – korlátozott közigazgatási tartalmuk mellett is – egy hasznos policentrizmus kibontakozását segítik.

Az elmúlt öt évben született erdélyi magyar tervek ezzel a szinttel rokoníthatók. Az RMDSZ 2008-ban bemutatott fejlesztésirégió-koncepciója mögött az a stratégiai elképzelés húzódik meg, hogy a fejlesztési régiók idővel szimmetrikus politi-

kai-közigazgatási régiókká válnak átalakíthatóvá, míg az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács 2004-es regionális csomagterve inkább az olasz és spanyol mintát követő aszimmetrikus politikai regionalizmussal rokonítható.

Végül, az elemzés részletezéséből megítélhetően, a *Jelentés* szerzői a jelenlegi kereteket továbbfejlesztő irányt, a jelenlegi megyerendszer területi és közigazgatási átalakítását tekintik a legvalószínűbb lehetőségnek. A megyék területi állagának átalakítását mindenképp szükségesnek tartják, és ebben földrajzi, közigazgatási kapacitási és a politikai kultúrával összefüggő szempontokat javasolnak szem előtt tartani – független szakértői bizottságra bízva mindezt. A bizottság hangsúlyozza, hogy a területi-közigazgatási átszervezésnél figyelembe kell venni a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját* (melyet Románia 2007-ben ratifikált), az *ET kisebbségvédelmi keretegyezményét* (1995) és a *Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját* (1985). Mindezek alapján egyes megyékben a kisebbségi nyelv regionális nyelv lehet, mi több, az új megyehatárok kialakításánál e nyelvek elterjedésének szempontjait is figyelembe kell venni. Sőt, a közigazgatási határok nem változtathatók meg a kisebbségek kárára és az egyes települési közösségek konzultálása nélkül.

Mindebből az az evolúciós perspektíva bontakozik ki, amely szerint a kisebbségi nyelvhasználat az egyéni nyelvhasználati jogból a területi alapú nyelvi rezsimek alá sorolódik be. Ez mindenképpen előrelépés lehet, jóllehet, az külön politikai vita tárgya lesz, hogy e nyelvi rezsim a közigazgatás és a nyilvános nyelvhasználat terén milyen szabályozásban ölt testet. Itt a lehetőségek skálája eléggé széles: a kulturális értéként védendő regionális nyelvtől (a francia példa) az egyes közigazgatási egységekben megvalósuló, egyenrangú hivatalos kétnyelvűségig terjed.

Bárhogyan legyen is, a *Jelentés* is jelzi: a kisebbségvédelem kilencvenes években kialakult koncepciói átfogalmazásra szorulnak. Romániában, akárcsak Kelet-Közép-Európa új uniós tagállamaiban, ezek a kérdések a demokrácia és az emberi jogok rendszerváltás utáni kontextusában fogalmazódtak meg, az Európa Tanács és az EU előszobájában, ma azonban az államszerkezet lassú, az EU-hoz való alkalmazkodást kifejező és a közigazgatási kapacitás fejlesztésére összpontosító kontextusába kerültek át.

Néhány következtetés

A Stanomir-jelentés nem mondja ki, de világosan jelzi, hogy az alkotmányozás tekintetében Románia történelmi fordulópontra jutott. Az 1991-es alkotmány és annak 2003-ban módosított változata volt az első a román alaptörvények sorában, amelyet a modern tömegtársadalmak demokratikus feltételei közepette alkottak meg. A korábbi alkotmányok ugyanis adományozott alkotmányok, „ál-alkotmányok”, illetve „megszépítő alkotmányok” (Cuza alkotmánya, az 1866-os alkot-

mány), esetleg „kormányzati charták” (a kommunista alkotmányok) voltak¹³, és az 1923-as alaptörvény sem volt több egy 20. század eleji, friss elit-demokrácia alkotmányánál. Most azonban az alkotmányreform nem (kényszerű) történelmi váltások kifejeződése, hanem az intézményfejlesztés lassú, organikus folyamatba való illesztése.

Látható, hogy a román politikai modernizáció továbbra is a francia modellt tekinti fő irányszabó mintának, de nyitott lett másfajta elemek befogadására is (a *Jelentésben* az alkotmánybíráskodás német modelljének az előtérbe kerülése jelzi ezt).

A javaslatból kiolvasható továbbá, hogy a kisebbségi jogi-politikai stratégia a közösségben gyakorolt egyéni jogok és a társnemzeti stratégia területéről a közigazgatási specifikumok területére helyeződik át. E tekintetben viszont bizonyos: lassúbb, evolúciós folyamatokkal kell számolni, amelyet a kisebbségpolitikai törekvések talán (kreatív módon) felgyorsíthatnak.

Jegyzetek

- ¹ Ádám Péter: Fazonigazítás Párizsban. *Élet és Irodalom*, 2008. augusztus 1., 31.sz.
- ² L. <<http://www.forumconstitutional.ro/>> (letöltve: 2009. 01. 28.)
- ³ A Pro Democrația Egyesület értékelése. L. *Reforma constituțională în România. Aspecte teoretice și istorice legate de evoluția instituțiilor*. București, Centru de Resurse pentru Democrație – Asociația Pro Democrația, 2008. dec., 69.p.
- ⁴ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România. Pentru consolidarea statului de drept*. In: <http://cparpc.presidency.ro/documente/Raport_CPAPCR.pdf> (letöltve: 2009. 01. 28.)
- ⁵ L. Sólyom László válaszol fel nem tett kérdésekre. <<http://www.mindentudas.hu/solyomlaszlo/20050605solyom.html>> (letöltve: 2009. 01. 28.)
- ⁶ L. Barbu, Daniel: Szubszidiaritás, kereszténydemokrácia és ortodoxia. In: Szokoly Elek (szerk.): *Provincia 2000*. Marosvásárhely, Pro Europa Kiadó, 2001, 159–167.p.; Barbu, Daniel: *Șapte teme de politică românească*. București, Ed. Antet, 1997, 113–120. p.
- ⁷ L. Jelentés, 32–39. p.
- ⁸ Jelentés, 35. p.
- ⁹ Barbu, Daniel: *Politica pentru barbari*. București, Editura Nemira & Co, 2005, 155–156. p.; Vö. Ferrero, Guglielmo: *A hatalom*. Kairosz Kiadó, 2001, 192–211. p.
- ¹⁰ Barbu: i. m. 156–157. p.
- ¹¹ Barbu: i. m. 164–166. p.
- ¹² Jelentés, 55. p.
- ¹³ Az „ál-alkotmány”, „megszépítő-alkotmány” és „kormányzati charta”-alkotmány fogalmairól Murphy ír, L. Murphy, Walter F.: Alkotmány, alkotmányosság és demokrácia. Jogállam. *Budapesti Jogi és Politikai Szemle*. 1996/1–2. 38. p.